

Cercetînd mai adînc vanitatea, Pascal descoperă faptul că aceasta nu este decît curiozitatea: acea curiozitate care ne face să citim anumite opere și să vizităm anumite locuri exotice doar pentru a avea cu ce ne mîndri în fața celorlalți. Tot curiozitatea este cea care ne împiedică să trăim prezentul, căci ne îndreaptă atenția ori spre un viitor de care nu putem fi siguri nici măcar un moment, ori spre trecut, ale cărui evenimente imuabile nu ne mai aparțin și dau naștere unei stări de nostalgie.

„Astfel noi nu trăim niciodată, ci doar sperăm să trăim.” În drumul său spre interiorul ființei umane, autorul punctează asupra slăbiciunii umane, afirmînd ca „slăbiciunea rațiunii umane apare mai degrabă în cei care nu o cunosc decît în cei care sunt conștienți de ea”, și continuă raționamentul. „Dacă suntem prea tineri nu putem judeca lucrurile bine. Dacă suntem prea în vîrstă, la fel. Dacă nu gîndim destul, sau gîndim prea mult ne încapăținăm și nu mai putem găsi adevărul.” Eu-l poate fi incomod pentru ceilalți, deoarece „vrea să îi înrobească”, și este pe deasupra și „nedrept în sine, deoarece vrea să devină centrul a tot: Fiecare eu este dușmanul și ar dori să fie și tiranul celorlalți”.

Omul moral nu este decît un impostor, deoarece onorabilitatea sa este doar o fațadă, iar prima victimă a ipocriziei sale este el însuși. Viața sub amenințarea infinitului a transformat omul într-un mister chiar și pentru el însuși.

FUNȚIILE PRONOSTICALE ALE FILOSOFIEI

Lozovanu Ecaterina,
conf.univ., dr. UTM

Reformarea sensurilor de bază ale universaliiilor culturii și, corespunzător, schimbarea tipului de cultură sunt totdeauna legate de etapele cruciale ale istoriei omenirii, deoarece ele semnifică transformarea nu numai imaginii lumii umane, dar și a tipurilor de personalități produse, a raporturilor față de realitate, a orientărilor valorice.

În dezvoltarea societății periodic apar epoci de criză, când „modelul categorial al lumii” anterior format și întărit prin tradiție, încetează să asigure translarea noii experiențe a tipurilor de activitate necesare societății. În aceste epoci sensurile tradiționale ale universaliiilor culturii își pierd funcția de orientare conceptuală pentru conștiința maselor. Ele sunt critic reevaluate, iar societatea pășește pe calea căutărilor intensive a noilor sensuri și valori ale vieții, chemate să orienteze omul, să restabilească „legătura timpurilor” pierdută, să recreeze integritatea lumii.

În activitatea de elaborare a acestor noi valori și orientări conceptuale, filosofia are un rol deosebit. Pentru a modifica sensurile anterioare ale vieții,

întărite prin tradiții în universalitățile culturii și în structurile categoriale ale conștiinței epocii date, este necesară pentru început explicarea lor, corelarea cu realitățile existenței și interpretarea lor ca un sistem integrat. Din structuri categoriale neconștientizate, care nu funcționează în mod evident ca interpretare și activitate umană, universalitățile culturii trebuie să se transforme în obiecte specifice de analiză critică, ele trebuie să devină forme categoriale asupra cărora este orientată conștiința. Anume un așa tip de reflecție asupra fundamentelor culturii și constituie obiectivul principal al cunoașterii filosofice.

Necesitatea unei astfel de reflecții apare nu din interesul pur de cunoaștere, dar din necesitățile de a căuta noi orientări conceptuale, de a elabora și întemeia noi programe generale ale activității umane. Filosofia explicând și analizând sensurile universalităților culturii, se impune în această activitate în calitate de nucleu teoretic al concepției despre lume.

Dezvăluind universalitățile conceptuale, filosofia le exprimă în forme de categorii logice, în forme de categorii filosofice. În procesul explicării și analizei filosofice are loc o anumită simplificare și schematizare a universalităților culturii. Când ele sunt exprimate cu ajutorul categoriilor filosofice, atunci în ultimele accentul se pune pe modul categorial, logic de înțelegere a lumii, însă aici sunt eliminate multe aspecte de trăire a lumii și rămâne în umbră un anumit sens personal, implicat în universalitățile culturii.

Procesul de interpretare filosofică a structurilor conceptuale, care se află la baza culturii, conține câteva nivele de reflecție, fiecare din care îi corespunde tipul său de cunoștințe și modul său de formare a categoriilor filosofice. Constituirea lor în calitate de noțiuni, unde în formele definițiilor sunt reflectate cele mai generale însușiri, legături și raporturi ale obiectelor, reprezintă rezultatul dezvoltării complexe ale cunoștințelor filosofice. Acesta este nivelul superior de raționalizare filosofică a fundamentului culturii înfăptuit în limitele activității profesionale filosofice. Dar înainte de apariția unor astfel de forme ale aparatului categorial filosofic, gândirea filosofică trebuie să evidențieze și să fixeze în multitudinea de fenomene culturale sensurile categoriale generale ale lor.

Explicarea rațională a acestor sensuri deseori începe cu prinderea specifică a generalului în domenii calitativ distincte ale culturii umane, cu interpretarea unității și integrității lor. De aceea formele primare de existență ale categoriilor filosofice ca raționalizare a universalităților culturii se impun nu atât ca noțiuni, cât ca sensuri ale imaginilor, ale metaforelor și analogiilor.

La originea formării filosofiei această particularitate se manifestă într-o formă evidentă. Chiar și în sistemele filosofice relativ dezvoltate ale antichității multe categorii fundamentale poartă în sine pecetea reflecției simbolice și metaforice ale lumii (Heraclit, Anaxagora). Într-o măsură mai mare aceasta este caracteristic pentru filosofia Indiei și Chinei Antice. Aici în categorii, ca regulă,

nu este separată construcția noțională de imaginea semiotică. Ideea este exprimată nu atât prin noțiuni, cât prin forma imaginilor artistice, iar imaginea – modalitatea principală de înțelegere a existenței. „Nimeni nu poate defini *dharma*. Ea este tradusă și ca „lege”, și ca „element al existenței”, care se numără peste 45 până la 100. Fiecare are *dharma* sa – unică și generală (esența este neseparabilă de fenomene).”[1] N-o să găsiți două definiții identice de *dao* la Lao-zi, două interpretări la fel de *jeni* sau *li* la Confu-zi – el definea *li* în dependență de care elev i se adresa cu întrebări” [2].

În procesul reflecției filosofice aceste sensuri simbolice și metaforice ale categoriilor au avut un rol nu mai puțin important decât structurile nemijlocite noționale. Așa, în caracteristica sufletului la Heraclit ca metamorfoză a focului este exprimată nu numai ideea rolului secundar al sufletului în raport cu substanța materială, care constituie fundamentul lumii, dar și un șir întreg de sensuri conerete, care permit să judecăm despre suflete perfecte și imperfecte care în măsură diferită exprimă stihia focului. Conform lui Heraclit, componenta focului în suflet – este Logosul, de aceea sufletul de foc este cel mai înțelept, iar sufletul umed duce la pierderea logosului (sufletul omului băut se umzește și el își pierde deșteptăciunea).

Nu trebuie de gândit, că odată cu dezvoltarea filosofiei în ea dispar modalitățile simbolistice și metaforice de gândire despre lume și totul este redus la forma noțională a judecăților. Iar, cauza este nu numai în faptul, că în orice cunoaștere umană, inclusiv și cea științifică, subordonate, se pare, celor mai severe standarde logice, numaidecât este prezentă componenta imaginii vizuale, dar și în faptul, că însuși natura filosofiei ca nucleu teoretic al concepției despre lume impune apelarea ei permanentă la carcaturile generale conceptuale ale culturii, care trebuie să fie prinse și dezvoltate, pentru a le face obiect al reflecției filosofice. De aici reiese și nedeterminarea de neînlăturat în aplicarea termenologiei filosofice, includerea în țesutul raționalizărilor filosofice a imaginilor, metaforelor și analogiilor cu ajutorul cărora se întrezăresc structurile categoriale, care străbat întreaga diversitate de forme ale culturii. Când, de exemplu, Hegel în „Știința logicii” încearcă să întemeieze categoria „chimism” ca caracteristică a unui tip specific de interacțiune, care alcătuiește o anumită treaptă de dezvoltare a lumii, atunci el apelează la analogii destul de neobișnuite. El vorbește despre chimism nu numai ca interacțiune a elementelor chimice, dar și ca caracteristică a proceselor atmosferice, care au „mai mult o natură fizică, decât elementele chimice”, despre raportul sexurilor în natura vie, despre raporturile de dragoste și prietenie. Hegel în toate aceste fenomene încearcă să dezvoltă o schemă generală a interacțiunii, în care polurile care interacționează se prezintă în formă echivalentă. Pentru a întemeia generalitatea și universalitatea acestei scheme, pentru a o prezenta în formă categorială, el este

dator să dezvăluie acțiunile ei cele mai îndepărtate și, la prima vedere, fără legătură cu domeniile realității.

Procesul complex de explicare filosofică a universalii culturii în formele lor incipiente poate fi înfăptuit nu numai în domeniul activității profesionale filosofice, dar și în alte domenii de însușire spirituală a lumii. Literatura, arta, critica artistică, conștiința politică și morală, gândirea obișnuită, care se întâlnește cu situații problematice la scară conceptuală, - acestea sunt domeniile, în care poate pătrunde reflecția filosofică și în care pot apărea în formă incipientă explicările filosofice ale universalii culturii. În principiu, în baza lor se pot dezvolta idei filosofice destul de complexe.

În lucrările marilor scriitori poate fi elaborat și exprimat un întreg sistem filosofic, care poate fi comparat cu creația marilor filosofi. Necâtând la valoarea și importanța unor astfel de „filosofii” primare, reflecția rațională a fundamentului culturii în filosofie nu se limitează numai la aceste forme. În baza lor filosofia elaborează mai apoi un aparat noțional strict, în care categoriile culturii sunt deja definite prin trăsăturile lor cele mai generale și esențiale.

Astfel, universalii culturii sunt transformate în cadrul filosofiei în obiecte specifice ideale (legate în sistem), cu ajutorul cărora pot fi efectuate experiențe mintale. În așa fel se deschide posibilitatea pentru mișcarea interioară teoretică în câmpul problemelor filosofice, rezultatul cărora poate fi formarea noilor sensuri categoriale, care trec peste hotarele celor formate istoric și incluse în țesutul realității sociale existente ale fundamentului conceptual al culturii.

În procesul acesta de lucru pe două planuri – mișcarea imanentă teoretică și explicarea permanentă a sensurilor reale ale fundamentelor culturii – se realizează predestinația principală a filosofiei în cultură: de a înțelege nu numai, cum este în fundamentul adânc lumea umană existentă, dar și cum el trebuie și poate fi.

Semnificativ este, că apariția filosofiei ca mod specific de cunoaștere a lumii are loc în perioada de cotitură radicală în dezvoltarea socială – trecerea de la societatea fără clase la cea cu clase, se distrug legăturile tradiționale gint-trib și se prăbușesc structurile corespunzătoare conceptuale, întruchipate în mit, se impune formarea noilor orientări conceptuale.

Filosofia totdeauna a participat activ în elaborarea orientărilor de acest tip. Raționalizând fundamentul culturii, se înfăptuiește „predicția” și „proiectarea” schimbărilor posibile în temelii ei. Însuși interpretarea rațională a categoriilor culturii, care funcționează în conștiința obișnuită ca structură neconștientizată, care determină viziunea și retrăirea lumii, - este un pas destul de responsabil. În principiu, pentru a viețui în limitele modului de viață format tradițional, nu este obligatoriu să analizezi imaginea corespunzătoare a lumii, reprezentată de categoriile culturii. Este suficient de a o însuși în procesul de socializare. Înțelegerea acestui model și aprecierea lui înaintea deja problema modificării,

cea ce înseamnă, și posibilitatea altei imagini a lumii, adică trecerea peste stările formate ale culturii într-o altă stare.

Filosofia, înfăptuind munca sa de cunoaștere, totdeauna propune omenirii variante posibile ale lumii lui vitale. În acest sens ea posedă funcția predicțională. Desigur, nu în orice sistem construcțiile filosofice realizează aceste funcții în deplinătatea lor necesară. Aceasta depinde de orientările sociale ale sistemelor filosofice, de tipul de societate, care crează premise pentru desfășurarea în filosofie a modelelor lumilor „posibile”. Astfel de modele se formează din contul generării permanente în sistemul cunoștințelor filosofice a noilor structuri categoriale, care asigură o nouă viziune atât a obiectelor, care se modifică în procesul activității umane, cât și însuși a subiectului de activitate, a valorilor și scopurilor lui. Deseori aceste viziuni nu coincid cu fragmentele modelului lumii, prezentat de universaliiile culturii ale epocii istorice corespunzătoare și trec peste hotarele tradiționale, care se află la baza culturii date, a modurilor de contemplare și înțelegere a lumii.

Generarea în sistemul cunoașterii filosofice a noilor modele categoriale ale lumii se înfăptuiește din contul dezvoltării categoriilor filosofice. Putem indica două izvoare principale, care asigură această dezvoltare. În primul-rând, reflecția asupra diferitor fenomene ale culturii și clarificarea schimbărilor reale, care au loc în interiorul categoriilor culturii pe parcursul dezvoltării istorice. În al doilea-rând, stabilirea conținutului logic a legăturilor dintre categoriile filosofice, a interacțiunilor lor ca elemente ale sistemelor care se dezvoltă, când modificarea unui element duce la modificarea celorlalte.

Primul izvor este legat de generalizarea experienței spirituale și practice de însușire a lumii. Ea permite nu numai formarea categoriilor filosofice ca formă de raționalizare a universaliiilor culturii umane, dar și îmbogățirea permanentă a conținutului lor din contul analizei filosofice a cunoștințelor științifice, a limbajului obișnuit, a artei, a problemelor morale, dar și reflecția filosofiei asupra istoriei sale. Al doilea izvor este bazat pe aplicarea aparatului de operare logică cu categoriile filosofice ca cu obiecte ideale specifice, ce permit din contul „mișcării interioare” în câmpul problemelor filosofice și dezvoltării legăturilor dintre categorii, de a elabora noi definiții ale acestora.

Dezvoltarea cunoștințelor filosofice se înfăptuiește în cadrul interacțiunii dintre aceste două izvoare. Îmbogățirea categoriilor cu un nou conținut din contul reflecției asupra fundamentului culturii se prezintă în calitate de premisă pentru fiecare etapă ulterioară de dezvoltare teoretică a aparatului categorial filosofic. Datorită unei astfel de dezvoltări în mare parte se asigură formarea în filosofie a modelelor categoriale nestandarde ale lumii.

Cunoașterea filosofică se prezintă ca autoconștiință specifică a culturii, care influențează activ dezvoltarea ei. Generând nucleul teoretic al noii concepții despre lume, filosofia prin aceasta introduce noi reprezentări despre modelul

dorit al vieții, pe care-l propune omenirii. Întemeind aceste reprezentări în calitate de valori, ea funcționează ca ideologie. Totuși, intenția sa permanentă de a elabora noi sensuri categoriale, înaintarea și rezolvarea problemelor, multe dintre care la etapa dată de dezvoltare socială sunt îndreptățite, mai ales de dezvoltarea teoretică immanentă a filosofiei, o apropiere de modalitățile de gândire științifică.

Dezvoltarea istorică a filosofiei aduce permanente mutații în cultură, formând noi variante, noi linii potențial posibile ale dinamicii culturii.

Multiple idei elaborate de filosofie sunt translate în cultură ca „gene vulcanice” specifice, care în anumite condiții de dezvoltare socială optin actualizarea lor conceptuală. În aceste situații ele pot stimula elaborarea noilor concepții filosofice originale, care apoi se pot concretiza în publicistica filosofică, ese, critici literare, doctrine morale și învățături religioase etc. În așa fel ideile filosofice pot obține statutul de fundament conceptual unui sau altui tip concret de cultură.

Generând modele categoriale ale lumilor posibile, filosofia pe parcursul acestui proces paralel elaborează și scheme categoriale, care au capacitatea de a asigura înțelegerea obiectelor sistemului principial nou de organizare în comparație cu cele, care sunt însușite de practica epocii istorice corespunzătoare.

Referințe bibliografice

1. Filliozat J. *Filosofiile Indiei*, București, 1993. p.78.
2. Kaltenmarek M. *Filosofia Chineză*, București, 1995. p.42

IDEALURILE ȘI NORMELE – COMPONENTE FUNDAMENTALE ALE ACTIVITĂȚII DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

Lozovanu Ecaterina,
conf.univ., dr. UTM

Ca și oricare altă activitate, cunoașterea științifică este reglementată de anumite *idealuri și normative*, în care sunt expuse reprezentările despre scopurile activității științifice și metodele de realizare a lor. Printre idealuri și norme ale științei pot fi dezvăluite: a) nemijlocit obiectivele cunoașterii, care reglementează procesul reproducerii obiectului în diverse forme de cunoaștere științifică; b) normativele sociale, care stabilesc rolul științei și valoarea ei pentru viața socială la o anumită etapă de dezvoltare istorică, care conduc procesul de comunicare a savanților, a relațiilor dintre comunitățile științifice și instituții și a societății în genere.